

LAKOS GYÖRGY

Magának él-e a falusi értelmiség?

Több alkalommal is olvastam Balczó Andrásról, hogy nagyobb vetélkedők előtt felméri az öttusapályák adottságait, különösen az akadályokra és terepnehézségekre fordít figyelmet. Felkészülésén kívül ez is egyik nyitja sorozatos sikereinek. Kicsit efféle céltudatos előkészületnek tekintettem vizsgálódásaimat magam is, amikor kis településektől nagyközségeig két fontos kérdésre kerestem választ: 1. Vajon valóban annyira elkülönül (privatizálódik, elidegenedik) a falusi értelmiség, mint az ország több részén végzett felmérések mutatják? 2. Tevékeny részese-e az értelmiség a falvak változó művelődési életének?

1.

A község nógrádi viszonyok között közép nagyságúnak számít. Mezőgazdasági termelőszövetkezetében, erdészeti ipartelepén foglalatostokodik a munkaképesek kisebb fele, nagyobb részük eljár dolgozni, mégpedig többségük Salgótarján gyáraiba, üzemeibe. Idős orvosa – túl a nyugdíjkoron – kulturált, mozgékony ember hírében áll, aki többször tett kísérletet a helyi, sőt a környező falvak értelmiségének összefogására, aktivizálására.

Sűrűre főtt fekete mellett több évtized előtti állapotokat idézünk, amikor az értelmiség erjesztője, élesztője volt a falu kulturájának, s még a tűzoltóból megrendezéséből is kivette a részét. Jegyet árultak, közönséget szerveztek, színdarabokat rendeztek, mi több! fel is léptek a műkedvelő csoportokban. S színházi előadáson, moziban, bálakon ott feszítettek a főhelyeken. Gyakran összejártak: eszmét cserélni, a tudományok fejlődéséről, irodalomról beszélgetni, máskor meg csak kártyázni és névnapot ünnepelni.

– Manapság talán már csak a névnap, a konyak és a boglári muskotály hozza össze a tanult emberek egy részét. Többnyire nem az egész réteget, csak a hasonlót a hasonlóval.

– Hogyan érti ezt?

– A pedagógus a pedagógussal, az agronómus a téesz vezetőivel, a pártvezetők a tanács alkalmazottaival hörpintenek Péterek vagy Pálok egészségére.

– És az orvosok?

– A legheterogénebb társaság – mondja nekihehvülve. – Amikor láttam, hogy a falu értelmiségét az elfoglaltság és az érdeklődés másfele húzza, megpróbáltam az orvosokat összerántani. Jó lenne időnként legalább fehér asztalnál elbeszélgetni az orvostudomány, a kutatások legújabb eredményeiről. Szédületes a fejlődés, s bennünket is túlon túl leköt a munka. Az irodalom is bőséges, érdeklődési körünk is más. Felérne a szervezett továbbképzéssel egy ilyen heti egyszeri találkozás. Hát az idősebbek össze is jöttek. A többség, a fiatalok azonban távolmaradtak.

– Ebből milyen következtetést vont le?

– Az én véleményem nem mérvadó. Rossz értelemben elfogult vagyok a mai fiatalokkal szemben. Fásultnak, közömbösnek, önzőnek és puhánynak tartom őket. Előbb a pénzt nézik, csak utána a hivatást. Nálunk még a pávakörben is az idősebb korosztály uralja a mezőnyt, mint a téeszben.

2.

Más járás, más község, de a demográfiai és foglalkoztatottsági helyzet többnyire azonos. Még abban is egyenlőek, hogy itt is működik egy jóhírű öntevékeny csoport. Homlok-egyenest mást mond azonban az idős iskolaigazgató.

– A mi értelmiségünk aktív.
– Ez mit jelent a gyakorlatban?
– Sok a pedagógus a községben és kéharmad részük teljesen fiatal. Szívesen vállalnak társadalmi munkát. Minden kulturális kulcspozíció az ő kezükben van. Szakköröket vezetnek, segítenek a művelődési otthon igazgatójának.

– A művelődési otthont ki vezeti?

– Egy érettségizett fiú?

– Foglalkozása?

– Nem is tudom. Valamelyik tarjáni gyárban dolgozik.

– Összetart-e az értelmiség?

Rendkívül gyors a válasz.

– Nálunk nincs probléma az értelmiséggel. Tudom, vannak községek, ahol az agronómust, a párttitkárt, a tanács vezetőit nem tartják értelmiséginek, bármilyen is végzettségük. Nálunk nincs széthúzás, gögösködés.

– Eljárnak-e a kulturális rendezvényekre?

– A pedagógusok el.

– És a többiek?

– Ha ráérnek, akkor ők is.

– Összejárnak-e a pedagógusok más értelmiségekkel?

– Inkább csak az utcán, gyűléseken vagy valamilyen közös rendezvényen barátkoznak. Csak a rokonok vagy a nagyon jó barátok járnak össze.

– Gyakran?

– Ritkán.

– Miért?

– Nem érnek rá. Mindenkinek megvan a maga gondja.

– Széthúzás?

– Nincs. Nálunk az értelmiség homogén.

Az iskola folyosóján összetalálkozom egy ifjú pedagógussal. Az irodában hallott néhány szót az igazgatóval folytatott beszélgetésünkből.

– A mi igazgató bácsink sokmindent nagyon derűsen lát – magyarázza. – Ő többnyire az italboltban találkozik az emberekkel. Ott pedig könnyen megy a barátkozás. A munkahe-lyen nem minden olyan rózsaszín.

– Talán rossz a légkör az iskolában?

– Nem azért mondtam – szabadkozik. – De a tsz-elnök és a párttitkár fúrja egymást. Köztünk is előfordul kenyérrigység. Persze, lehet hogy nem több, mint máshol . . .

A körzeti orvosnak csak a feleségét találom otthon.

– Látja, mi a férjemmel szívesebben bekapcsolódnánk a falu kulturális életébe! De hogyan? Se éjjelünk, se nappalunk Három községre terjed a körzet. Most az influenza-járvány idején én is elkísérem a férjemet, mert egyedül nem tudna végezni a fekvőbetegekkel. S még így is sokat olvasunk. Ő szakirodalmat, én meg regényeket. De már aktív népművelésre csak a házaknál jut idő. Ott is nagybárára orvosi, higiéniai felvilágosítást nyújtunk.

– S a más értelmiségiek?

– Ők talán jobban ráérnek. Ritkán találkozunk velük. Ha meg túlságosan érezzük a kultúrszomjat, akkor kocsiba ülünk . . .

3.

Nagyközség. A bányászat virágoztatta föl, ma már azonban három másirányú üzem köti le a bányászatból felszabaduló munkaerőt. A közelben épül még egy új, modern, nagy gyár is. Informátorom olyan pedagógus, aki több közéleti funkciót is betöltött már. Jól ismeri a községet, s különösen a közművelődésben fejtett és fejt ki nagy aktivitást. Felesége is a politika és a művelődés megszállottja.

– Jobb ezt nem publikálni, komám! – mondja arca sörtéit vakargatva. – Az értelmiség kényes az ilyesmire. Meg aztán nem is valami rózsás a kép. Pláne, ha a művelődéshez fűződő kapcsolatot kapargatjuk . . .

– Csak kapargassuk! – ösztökélem. – Az értelmiség helyzete és szerepe közügy.

Hát, ha közügről van szó, barátom nem marad önmegtartóztató.

– Két korszakot kell megkülönböztetni – mondja sebtiben rendszerezve válaszát. – Az egyik: a bányászat virágzása, a másik: a bányászat visszafejlesztése. Mert amíg virágzott a bányáipar, volt a mérnököknek egy olyan rétege, amely szinte magával rántotta a többi értelmiséget is. Ezek szerettek társaságba járni, részt vettek a község művelődésében. Bérletük volt a tarjáni hangversenyekre és színházi előadásokra, részt vettek a különféle kulturális vetélkedőkön, sok újságot olvastak, becsülték a megyei lapot, habár kritikai kérdésekben gyakran vitába szálltak. De feljártak Pestre az Operába is. Sokat olvastak, szépirodalmat és szakkönyveket egyaránt. Dinamikájuk, aktivitásuk húzta maga után a többi, a pedagógust, az orvost, az agronómust. De a bányászat visszafejlesztésének hírére ezek oldottak kerekét legelőször. Érthető. Szakképzettségüket ország-szerte ismerték, hívták őket az urán- és a bauxitbányákhoz. Ők pedig mentek.

– És most?

– Az inaktívabb személyek maradtak itt. Most már nem műveltségi, hanem elsősorban anyagi elhatárolódás figyelhető meg. Vannak az autósok és a gyalogosok. Az autósok: az ittmaradt mérnökök egy része és a hat orvos. Létrejött az anyagi differenciálódás. Az autótulajdonos autótulajdonossal cimborál és ha élnek kulturális életet egyáltalán, akkor azt a fővárosban élik. Megnézik a My Fair Lady-t meg a Bál a Savoyban-t, elmennek valamelyik műsoros vendéglőbe. Ők az első látogatók a Hotel Intercontinentalban vagy a Musztáng-bárban. Ezek már a kapcsolatot nem itthon keresik. Teljes arisztokratizmus. A fizikaiaktól még nagyobb a távolságuk.

– De a többiek . . .

– A pedagógusok túlterheltek. Ennek ellenére a művelődési házak munkájában részt vesznek. Az agronómusok már inkább szemlélők, mint részt vevők a kultúrában. A tsz-elnököt meg a tanácselnököt nem tartják értelmiséginek. Pedig a tanácselnöknek főiskolai végzettsége van. A tanácselnök viszont, aki korábban jegyző volt, magához valónak tartja az értelmiség.

– Elmennek-e kulturális rendezvényekre?

– A legtöbb értelmiségit a komolyzenei hangversenyeken láthatod.

– Ilyen magas a zenei műveltség?

– Nem mondhatnám. De részben a gyerekeik tanulnak a zeneiskolában, ahol a hangversenyt tartják, részben virágzik a sznobizmus. Hangversenyre járni: sikk. El lehet mondani, hogy „imádom Mozartot” vagy „imádom Beethovent”. Nemrégiben tartottak egy szenzációs Petőfi-estet, például, az a legnagyobb érdektelenségbe fulladt. Pedig vonzó lenne a munkásoknak is, ha az értelmiség résztvenne a kulturális rendezvényeken . . .

– Összetart-e az értelmiség?

– Talán az autósok meg az egyfoglalkozásúak.

– S milyen a kapcsolatuk a munkásokkal és tsz-tagokkal?

– A legrikább eset, hogy értelmiségi melóssal barátkozzon. Legfeljebb, ha rokonok vagy ha gyerekkori cimborák. Itt is irányadó, hogy a melósnak legalább kocsjaja legyen.

4.

Hivatásos népművelőknél keresem a választ.

Mezőgazdasági termelőszövetkezete tette híressé a községet. Legendát mesélnek arról, hogy a csendes, fehér házfalak mögött élére állítva található az „adyk” és a takarékbetét-könyvek. A művelődési otthont az egyik leghosszabb szolgálati idővel rendelkező hivatásos népművelő vezeti. Asszony. Tizenhat esztendeje tevékenykedik a községben.

– Mondjak valami frázist? Nehéz, de szép hivatás . . .

Szakköröket működtet, ismeretterjesztő előadásokat szervez, amelyeken mindig van közönség. Irodalmi színpadot vezet, szöveggönyt ír és maga a rendező is. Különösen a fiatalok mozgósításában ért el sikereket.

– Segít-e az értelmiség? – kérdezem.

– Az iskolaigazgató nő, a körzeti orvos nő, én nő vagyok – mondja irónikus kacaj közben. – Három dudás egy csárdában . . . Azért a maga területén mindegyik helytáll, ha közbe is jön egy kis borstörés a másik orra alá.

– A tsz-elnök mégis férfi . . .

– Igen, de sajátos egyéniség. Voltak, akik már felrötták nekem, miért tűröm, hogy bratyizzon a plébánossal. Egyébként az operettet és a haknibrigádokat kedveli. A művelődési otthon támogatásában nem túlságosan bőkezű.

– S a többiek?

– A tsz-elnöknek nagyobb a tekintélye, mint a plébánosnak. Követik. A szokásait és az ízlését is másolják. A zársmadáson kórusban éneklük: „Hej cica eszem azt a csöpp kis szád . . .” Meg hogy „gimbelem-gombolom, légy enyém anygalom.” Amikor irodalmi színpadunkkal bekerültünk a fesztivál döntőjébe, küldtem a tsz-elnöknek, a tanácselnöknek és a párttitkárnak is meghívót. Külön is beszéltem velük: jöjjenek el és szurkoljanak a fiataloknak. Csak a párttitkár vette a fáradságot. A többiek „nem érenek rá . . .”

5.

Nagyobbacska község a tarjáni völgyben. Sok az ingázó és a vasutas. Az idősebbek a tsz-ben szorgoskodnak. A művelődési otthon igazgatónője néhány esztendeje települt le a községben.

– Nehéz volt feltörni a diót, de megérte a fáradságot – vallja. – Sok a segítőtársam. Egy-egy rendezvény megmozgatja az egész falut. A pávakörben tsz-tag, munkás, együtt énekel a községi vezetők feleségeivel . . .

– Hogyan csinálta?

– Ismeretségeket kerestem. Házról-házra jártam és úgy győzködtem. Előbb a fiatalokat szoktattam az otthonba, azután a felnőtteket is. Az aktívaim között ott vannak a pedagógusok, agronómusok, adminisztrátorok is, de jóformán minden osztály, réteg képviselve van. A szereplések, fellépések községi üggyé nőttek . . .

Ebben a községben a férfiak, amíg tehettek, a bányában dolgoztak, a tsz nagyobbára asszonyokból állt. Igen nagy a cigányok számaránya. A pedagógusok gazdái a kulturális életnek, de közülük is kiemelkedik fáradhatatlan tevékenységével a könyvtáros, aki amellet a legsokoldalúbb népművelő és nevelő. Tanít a dolgozók iskolájában és messzi községekbe eljár előadásokat tartani. Kicsit megszállottként kezelik, hiszen duzzadó energiáját semminemű igyekezettel utól nem érhetik. Nagy lelkesedése azonban, ahol csak megjelenik, újabbnál-újabb személyekben élesíti föl a népművelés vágyát. Sok helyütt ismerik, írt már róla szinte valamennyi országos napilap, mindig dicsérőleg. Ő még soha nem panaszkodott az értelmiség passzivitására, hiszen környezetében még a szellemben leginpotensebb egyéniség sem tud közönyös maradni.

– A módszer és a szeretet, ez a nyitja mindennek – mondotta egyik beszélgetésünkkor. – Persze kell a fáradhatatlan népművelő is.

– Sokan állítják, hogy megyénkben, sőt országosan is sok a gond az értelmiséggel. Elzárkóznak, legfeljebb tévét néznek és fogukhoz verik a garast egy Trabantért. Mi erről a véleménye?

– A varjú se olyan fekete, amilyenek távolról látszik. Nézzünk csak körül a megyében. Pávakörök nőttek ki jóformán a semmiből, a karancslapujtőiek irodalmi színpada egyik napról a másikra országosan ismertté vált, a szavalóversenyek országos döntőiből el nem maradhatnak a nógrádiak. De sorolhatnám a végtelenségig. S azt is figyelembe kell venni, hogy ebben a megyében, ahol korábban a kolóniák és a cselédlakások fogadták be a lakosság többségét, nagyon kevesen szívták magukba a kultúrát az anyatejjel együtt. Ezzel nem azt állítom, hogy éppen ezért ne lenne sokszorosán nagy az iskolák és a KISZ-szervezetek felelőssége. Még a lakosság legmélyebből jött rétegében, a cigányságban is megvan a vágy az igényesebb életre . . .

És bizonyára a kultúrára is . . .

– Valóban. A mi falunkban már színjátszócsoporthoz is működött, nagyobbára cigány szereplőkkel. Csak foglalkozni, tördölni kell velük. S mindenhol azt is elvárják, hogy aki oktatja, neveli őket, valóban többet is tudjon, mint ők. Egyébként vak vezet világtalant . . .

6.

Ki is tartozik tulajdonképpen az értelmiséghez?

Az Új Magyar Lexikon szerint: „Az értelmiség: a társadalomnak az a rétege, amely a hivatásszerűen szellemi munkával foglalkozókból áll. Soraiukba tartoznak a tudósok, írók, művészek, pedagógusok, mérnökök, agronómusok, orvosok, ügyvédek, műszaki dolgozók, valamint az alkalmazottaknak szellemi munkával foglalkozó része” A Magyar Nyelv Értelmező Szótára szerint: „Értelmiség: a társadalomnak az a rétege, amelynek tagjai szellemi munkával tartják fenn magukat.”

– Szerintem ezek a definíciók eredetileg se voltak jók, azóta meg különösen elavultak!

A véleményt kifejtő férfi afféle renegát. Hűtlenül elhagyta a megyét. Előre megfontolt szándékkal. Arra hivatkozott, hogy Pest közelében házuk van, és hogy gyermekei iskoláztatása végett óhaját odaköltözni. A gyermekek akkor az iskola alsó osztályába jártak és ők titokban építették meg palotájukat a másik megyében. Baráti körben ez az ismerősöm kulturális igényeire hivatkozott távozása előtt. Addig is sokat költöttek könyvre, sokat jártak színházba. Emlékszem, egyszer a „Nemze-

tiben” is összefutottam velük Peter Weiss Marat-drámájának bemutatóján, s különösen szívesen jártak a Madách Kamara Színházba. Egyébként megbecsült ember volt megyénkben: feleségével mindketten jól kerestek, ő maga évekig volt párttitkár.

– Mi a kifogásod a definíciók ellen? – kérdezem.

– Az értelmiség fogalma nálunk régen is az iskolai végzettséggel forrt össze. Aki egyetemet végzett, az értelmiségnek számított, ha egész életében havat lapátolt, vagy kubikolt is. Az érettségi már belépő volt az értelmiség zárt rétegébe, s nem számított, ha a cipőből kikandikált a lyukas zokni. S már akkor is értelmiségi volt a vasúti tiszt, a postamester, s jó módja révén a négy polgárit végzett kocsmáros és szatócs . . .

– Véleményed szerint mi a helyzet ma?

– Az értelmiség közé sorolhatók száma jócskán megnőtt. Próbáld csak nemleges oldalról megközelíteni a kérdést. Ki nem fizikai munkás? A pedagógusok, akik káderlapokat készítenek kisgyerekekről, évente találkoznak a problémával. Csak néhány példa: a férj érettségivel gépkocsivezető, a feleség hat általánossal és egy hathónapos tanfolyammal adminisztrátor; technikus a férj, de nem művezetőként, hanem munkásként dolgozik, felesége háztartásbeli, de elvégzett egy évet a bölcsész-karon. Fizikaiak-e? S értelmiségi-e a művezető, brigádfőnök, az erdész, a tévészerelő és így tovább? Hiszen ezek legtöbbször érettségijük van és gyakran bonyolult adminisztrációt kell végezzenek . . . A fizikai munka közeledik a szellemihez . . .

DR. HIDASI JÓZSEF

A munkahelyi légkör

A munkahelyi légkört vizsgálni, jellemezni az egész társadalom légkörének, közérzetének ismerete nélkül, izoláltan nem lehet. A munkahelyünk életünknek csupán egyik lényeges színtere. A falakon kívülről hozott tendenciáinkat, terheinket itt válthatjuk át értékre, megingott biztonságérzetünket, önbizalmunkat itt nyerhetjük vissza a teremtés, az alkotás által.

A szellemi és anyagi kultúra fejlődése önmagában is napról-napra szövevényesebbé teszi a társadalmat, a személyek közti kapcsolatokat. A kapcsolatok sokrétűek és finoman differenciáltak lesznek. A szocialista társadalomban a kulturális forradalom eredményeként a kulturális individualizálódás tömegmértű és általános. A modern technika gyorsuló fejlődése formálisan és bizonyos mélységig tartalmilag is közel hozza az embereket, a közöttük levő érintkezési formák megsokszorozódtak. Mindez az egyének fokozott és permanens alkalmazkodó képességét tételezi fel. A személyek közti kapcsolatoknak a felszínen kínálkozó nehézségei mögött nem mindig ismerjük meg azon problémáit, amelyeket a jó és rossz értékítéletének a megváltozása, az etikai normák régi és új tartalmának az összeütközése jelent. A személyi és tekintélytiszteltet régi és új tartalma, a helyes világnézet kialakítása, a közös vagyon régi és új értékelése a személyiség mely rétegeiben belső konfliktusok lehetsé-

gét teremt meg. Az általános erkölcsi normák, így a munkaerkölcsi normák betartása iránti felelősségérzés kialakulását csak a kultúráltság egy bizonyos szintjére érkezéskor várhatjuk.

Feszültség, vita, ellentét, elégedetlenség, csalódás többnyire megszokott jelenség a munkahelyeken. Megszokott, de nem kívánatos jelenség. Csak az utóbbi évtizedekben fordul az ilyen megnyilvánulások felé nagyobb figyelem. E nagyobb figyelem oka az organizációk lélektani és szociológiai vizsgálatának előrehaladása és ennek nyomán az a felismerés, hogy a negatív emberi érzelmeknek és indulatoknak nagyon hátrányos hatása van az organizációk (munkahelyek, üzemek, intézmények stb.) stabilitására, teljesítményére és fejlődőképességére. E tudományos felismerések alapvető jelentőségűek a gazdasági és szervezési vezetők számára is. A technikai fejlődés a termelés aspektusából nézve is megváltoztatta vagy módosította a munkahelyek jellegét, illetve bennük a munkamegosztást. Egyre több olyan organizáció alakult ki, amelynek terméke nem valami kézzelfogható gyártmány vagy teljesítmény, hanem eszmei természetű alkotás vagy emberi szolgáltatás. Ezen utóbbi organizációkban a munkaköröket nem határozzák meg teljesen és így a teljes ésszerű munkamegosztás sem valósítható meg. A technikai fejlődés miatt maguk a termelő organizációk is bo-

nyolultabbak lettek, a tényleges munkaerőt egyre inkább az ellenőrzés, irányítás váltja fel. E tevékenység sérülékenyebb és könnyebben megzavarható az emberi kapcsolatszféra részéről. A fejlődés mindig jobban halad abba az irányba, hogy egy-egy szervezetnek nem a termelés biztosítása a fő problémája, ennél sokkal nehezebb az alkalmazkodás a szüntelen változó piaci igényekhez, technikai színvonalhoz, egyáltalán az új követelményekhez.

A vizsgálatok és tapasztalatok szerint az organizáció ilyen értelmű feladatai fejlődése érzi leginkább kárát a bennük dolgozók pszichés feszültségének és diszharmóniás kapcsolatainak.

Ami az organizáció szempontjából hátrányos emberi feszültség, ellentét, az a szervezetben mint munkahelyen tevékenkedő ember számára lelki teher, pszichés stressz, amelyet nem szívesen vállal, amely elől menekül. Munkahelyétől elvárja, hogy ilyen feszültségek alól mentesítse.

Az emberi problémák, személyi ellentétek jelenségeit a modern üzemszociológia a munkahelyi légkör, munkahelyi atmoszféra koncepciójával szokta kifejezni. A munkahelyi légkör fogalma azt jelenti, hogy az emberi viszonyok jellege, érzelmi tónusa úgy hat a munkahely dolgozóira, mint az éghajlat, a fizikai légkör az emberre. Ha a fizikai légkör, időjárás kellemes, enyhe, akkor az ember kedve,